

## تأثیر زوال بذر بر صفات جوانه‌زنی و فعالیت برخی آنزیم‌های آنتی‌اکسیدانت کتان روغنی (*Linum usitatissimum* L.) توده محلی بزرک قرمز

حمیدرضا بلوچی\* و رسول استادیان بیدگلی

<sup>۱</sup> گروه زراعت و اصلاح نباتات، دانشکده کشاورزی، دانشگاه یاسوج  
(تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۰۲/۰۵، تاریخ پذیرش نهایی: ۱۳۹۵/۰۹/۱۶)

### چکیده

به منظور بررسی اثر زوال بر شاخص‌های جوانه‌زنی و فعالیت آنزیم‌های آنتی‌اکسیدانت در کتان روغنی (توده محلی بزرک قرمز)، آزمایشی به صورت فاکتوریل در قالب طرح کاملاً تصادفی در ۴ تکرار در سال ۱۳۹۴ در آزمایشگاه بذر دانشکده کشاورزی دانشگاه یاسوج انجام شد. فاکتورهای آزمایش شامل ۴ سطح دما (۱۵، ۲۵، ۳۵ و ۴۵ درجه سانتی‌گراد) و ۴ سطح رطوبت (۵، ۹، ۱۳ و ۱۷ درصد) بود. بذرها به محتوای رطوبت ۵، ۹، ۱۳ و ۱۷ درصد رسیده و سپس به مدت ۶ ماه در شرایط انبارداری در دماهای ۱۵، ۲۵، ۳۵ و ۴۵ درجه سانتی‌گراد نگهداری شدند. نتایج نشان داد که با افزایش دما و رطوبت بذر، کلیه صفات فیزیولوژیک و بیوشیمیایی به جز هدایت الکتریکی، کاهش یافتند. کاهش جوانه‌زنی با کاهش فعالیت آنزیم‌های آنتی‌اکسیدانت کاتالاز، سوپراکسید دیسموتاز و آسکوربات پراکسیداز همراه بود که بیانگر کاهش کارایی سیستم آنتی‌اکسیدانتی در حفاظت بذرها در مقابل گونه‌های فعال اکسیژن می‌باشد. با افزایش گونه‌های فعال اکسیژن، پراکسیداسیون چربی‌ها افزایش یافته که احتمالاً بر اثر پراکسیداسیون چربی‌ها و تخریب غشاهای سلولی، نشت الکترولیت‌ها از بذر افزایش یافته است که همبستگی قوی و منفی بین نشت الکترولیت‌ها و فعالیت آنزیم‌های آنتی‌اکسیدانت نشانگر این مسئله است. به طور کلی، بهترین شرایط نگهداری بذر کتان دمای ۱۵ درجه سانتی‌گراد و رطوبت ۵-۹ درصد می‌باشد.

واژه‌های کلیدی: بینه بذر، پیری بذر، روغن دانه، کاتالاز، هدایت الکتریکی

### مقدمه

مسئله مهم در تولید محصولات کشاورزی می‌باشد انبارداری باعث کاهش کیفیت بذر، استقرار گیاهچه و در نهایت عملکرد گیاه در مزرعه خواهد شد. سرعت زوال بذر به عواملی از جمله: نوع، ساختار، محیط تولید و سلامت بذر و همچنین شرایط انبارداری بستگی دارد. مهم‌ترین عوامل زوال بذر طی انبارداری، دما و رطوبت نسبی (و به دنبال آن رطوبت بذر) هستند (Sharma et al., 2007). تا کنون پدیده‌های زیادی

در بذرهای فاقد کمون، بالاترین کیفیت بذر در مرحله رسیدگی فیزیولوژیک حاصل می‌شود. شرایط محیطی در فاصله بین رسیدگی فیزیولوژیک تا رسیدگی برداشت و شرایط انبارداری بر کیفیت بذر تأثیرگذار می‌باشد. نظر به اینکه بذرها بعد از برداشت بلافاصله کشت نمی‌شوند و در انبار نگهداری می‌شوند، از این‌رو با افزایش دوره انبارداری، بذرها دچار زوال شده و کیفیت آن‌ها کاهش می‌یابد. بنابراین زوال بذر یک

\* نویسنده مسؤول، نشانی پست الکترونیکی: balouchi@yu.ac.ir

گلو تاتیون نیز با افزایش زوال کاهش یافته نشان می دهد که زوال باعث کاهش فعالیت چرخه آسکوربات-گلو تاتیون می شود.

عالیوند و همکاران (۱۳۹۲) با بررسی اثر ۴ سطح دمایی و ۵ سطح رطوبتی بر روی بذر کلزا بعد از ۶ ماه نگهداری گزارش کردند که اثر سه گانه دما، محتوی رطوبت و زمان برای همه شاخص های درصد جوانه زنی کل، سرعت جوانه زنی، متوسط زمان جوانه زنی و شاخص بنیه در سطح یک درصد معنی دار بود و کمترین سطح زوال در دمای ۵ درجه سانتی گراد با محتوی رطوبت ۵ درصد بود جوانه زنی از ۹۸ به ۹۳ درصد کاهش یافت. بلوچی و همکاران (۱۳۹۲ و ۱۳۹۴) نشان دادند که تنش پیری بذر و برهم کنش رقم، دما و زمان تسریع پیری بر صفات جوانه زنی بذر شامل درصد، سرعت و شاخص جوانه زنی، مدت زمان لازم تا رسیدن به ۵۰ درصد حداکثر جوانه زنی و بنیه بذر ارقام کلزا و گلرنگ اثر معنی داری داشت. در کل با افزایش دما و زمان زوال بذر میزان صفات جوانه زنی و رشد گیاهچه از جمله طول و وزن خشک ساقه چه و ریشه چه و ضریب آلومتری ارقام کلزا کاهش یافت. Chitra Devi و همکاران (۲۰۰۳) نشان دادند که در مورد بذره های خردل بذره های بزرگتر با مدت زمان انبارشدگی کمتر نسبت به بذره های کوچکتر با مدت زمان انبارشدگی بیشتر درصد سبز شدن بیشتری داشتند. Barsa و همکاران (۲۰۰۳) نشان دادند که درصد سبز شدن بذره های پنبه با افزایش دوره تسریع پیری کاهش پیدا می کند، به طوری که درصد سبز شدن از ۸۷ درصد در بذره های شاهد به صفر درصد در بذره های که ۱۵ روز تسریع پیری شده بودند رسید و با زوال بذر، بنیه بذر اولین جزء از کیفیت بذر بود که کاهش یافت و به دنبال آن ظرفیت جوانه زنی و قوه نامیه نیز کاهش را نشان داد.

کتان با نام علمی (*Linum usitatissimum* L.) گیاهی از خانواده لیناسه می باشد که به دلیل ویژگی های سازگاری و زراعی مطلوب، خواص دارویی و وجود روغن نباتی با کیفیت در دانه هایش، از اهمیت خاصی در تولیدات کشاورزی ایران برخوردار است. بنابراین، هدف از پژوهش حاضر درک اساسی از سازوکارهای زوال بذر کتان روغنی (رقم نورمن) طی زوال

شناخته شده که در خلال زوال بذر رخ می دهند. اما هنوز مطالب بسیاری برای تحقیق باقی مانده است و اطلاعات کاملی در زمینه اهمیت نسبی هر یک از این پدیده ها در فرآیند زوال بذر، چگونگی اثر متقابل پدیده ها بر هم و تأثیر شرایط پیش از نگهداری بدست نیامده است. مکانیزم های مختلفی در فرآیند زوال شرکت دارند که سبب کاهش بنیه و کیفیت بذر می شوند. تغییرات مختلف بیوشیمیایی و متابولیکی در طی فرآیند زوال رخ می دهد که گونه های فعال اکسیژن (ROS) مانند پراکسید هیدروژن ( $H_2O_2$ )، رادیکال سوپراکسید ( $O_2$ ) و رادیکال هیدروکسیل (OH) که معمولاً به عنوان مولکول سمی مورد توجه اند، تجمع آن ها باعث پراکسیداسیون چربی ها، غیر فعال شدن آنزیم ها، خسارت به اسیدهای نوکلئیک و تخریب غشاهای سلولی می شود (Kibinza et al., 2011). عدم توانایی بذر در تولید آنزیم های ضروری جهت سم زدایی و ترمیم یکی از پیامدهای آنزیم سازی ناقص و ناکارا در بذور زوال شده است. یکی از آنزیم های آنتی اکسیدانت مهم کاتالاز می باشد که از بین برنده رادیکال های آزاد هستند. در واقع کاتالاز از پراکسید هیدروژن به عنوان سوپسترا استفاده می کند. پراکسیداز نیز از آنتی اکسیدانت های مهم است که از پراکسید هیدروژن به عنوان پذیرنده الکترون برای کاتالیز تعدادی از واکنش های اکسیداتیو استفاده می کند (Yao et al., 2012). در بذره های زوال نشده این متابولیت ها در سطوح با وضعیت ثابت به علت عمل سوپراکسید دیسموتاز، کاتالاز و پراکسیداز که از این دهندگان الکترون استفاده می کنند قرار دارند و فعالیت این آنزیم ها در طول جوانه زنی افزایش می یابد. بنابراین فرسودگی بذر در طول زوال ممکن است وابسته به کارایی بذر در نگهداری سطح کافی از سیستم های آنزیمی برای حفاظت در مقابل تنش اکسیداتیو باشد. Zhan و همکاران (۲۰۱۴) در پژوهشی بیان کردند که فعالیت آنزیم های آنتی اکسیدانتی از جمله سوپراکسید دیسموتاز و آسکوربات پراکسیداز به طور قابل توجهی در بذر سویا با محتویات رطوبت بذر ۱۲/۶ درصد در دمای ۴۰ درجه سانتی گراد طی دوره ی ۱۸ تا ۴۱ روز کاهش یافت. آن ها همچنین بیان کردند که فعالیت آنزیم آسکوربات و

استفاده شد. که در این برنامه D10 (یعنی مدت زمانی که طول می‌کشد تا جوانه‌زنی به ۱۰ درصد حداکثر خود برسد)، D50 (یعنی مدت زمانی که طول می‌کشد تا جوانه‌زنی به ۵۰ درصد حداکثر خود برسد) و D90 (یعنی مدت زمانی که طول می‌کشد تا جوانه‌زنی به ۹۰ درصد حداکثر خود برسد) را محاسبه می‌کند. این برنامه پارامترهای یاد شده را برای هر تکرار و هر تیمار بذری از طریق درون یابی منحنی افزایش جوانه‌زنی در مقابل زمان محاسبه می‌کند.

سرعت جوانه‌زنی تا ۵۰ درصد حداکثر جوانه‌زنی نیز از طریق معادله (۲) محاسبه شد:

$$R_{50}=1/T_{50}$$

شاخص بنیه بذر نیز از حاصل ضرب درصد جوانه‌زنی نهایی در وزن خشک گیاهچه محاسبه شد (Agrawal, 1995).

#### اندازه‌گیری هدایت الکتریکی بذرها: برای اندازه‌گیری

هدایت الکتریکی، ۴ نمونه ۵۰ تایی بذر به دقت وزن و در ظروف پلاستیکی یکبار مصرف حاوی ۲۵۰ میلی لیتر آب مقطر به مدت ۲۴ ساعت در دمای ۲۵ درجه سانتی‌گراد قرار داده می‌شود، سپس میزان EC بر حسب دسی زیمنس بر سانتی‌متر مربع به وسیله دستگاه هدایت الکتریکی اندازه‌گیری می‌شود (Hampton and TecKrony, 1995).

#### درصد روغن: برای اندازه‌گیری درصد روغن از دستگاه

سوکسله استفاده شد به گونه‌ای که ابتدا ۵ گرم نمونه بذر وزن شده و سپس آسیاب می‌شود. پس از آن نمونه آسیاب شده را داخل کاغذ صافی پیچانده و در کارتوش دستگاه سوکسله قرار می‌دهیم. برای هر نمونه با توجه به حجم بالون، حدود ۳۰۰ میلی‌لیتر حلال پترولیوم بنزن را در بالون ریخته و دستگاه را در دمای ۶۰ درجه سانتی‌گراد تنظیم کرده و به مدت ۴ ساعت روشن می‌کنیم تا تمام روغن نمونه استخراج شود. پس از طی این مدت نمونه را از دستگاه خارج کرده و به مدت ۱ ساعت می‌گذاریم تا خشک شود و سپس نمونه را وزن می‌کنیم.

#### استخراج و اندازه‌گیری پروتئین محلول: اندازه‌گیری

پروتئین به روش Bradford (1976) انجام شد. برای اندازه‌گیری پروتئین محلول، ۱۰ میکرولیتر از عصاره پروتئینی تهیه شده از تیمارهای مربوطه را به میکروتیوب‌های ۱/۵ میلی‌لیتری

در دامنه دمایی و رطوبتی مختلف و ارتباط آن با فرآیند جوانه‌زنی و فعالیت آنزیم‌های آنتی‌اکسیدانت (کاتالاز، سوپراکسید دیسموتاز و آسکوربات پراکسیداز) است.

#### مواد و روش‌ها

این آزمایش در آزمایشگاه بذر دانشکده کشاورزی دانشگاه یاسوج در سال ۱۳۹۴ به صورت فاکتوریل برای در قالب طرح کاملاً تصادفی در ۴ تکرار انجام شد. رقم کتان روغنی مورد آزمایش توده محلی بزرك قرمز بود. فاکتورهای آزمایش شامل ۴ سطح دما (۱۵، ۲۵، ۳۵ و ۴۵ درجه سانتی‌گراد) و ۴ سطح رطوبت (۵، ۹، ۱۳ و ۱۷ درصد) می‌باشد. بذرها به محتوای رطوبت ۵، ۹، ۱۳ و ۱۷ درصد رسیده و سپس به مدت ۶ ماه در شرایط انبارداری در دماهای ۱۵، ۲۵، ۳۵ و ۴۵ درجه سانتی‌گراد نگهداری می‌شوند. برای ایجاد رطوبت‌های موردنظر از معادله (۱) استفاده شد:

$$W_2 = w_1 \frac{(A-B)}{(100-A)}$$

که B درصد رطوبت اولیه بذر، A درصد رطوبت موردنظر،  $W_1$  وزن اولیه توده بذر (g) و  $W_2$  وزن آب مقطر (g) می‌باشد (Hampton and TecKrony, 1995). پس از تعیین رطوبت، بذرها درون پاکت‌های فویل آلومینیم قرار گرفتند و سپس مقدار آب موردنیاز به آن اضافه و برای اطمینان از عدم تبادل رطوبت با بیرون بسته‌بندی شدند و به مدت ۲۴ ساعت در دمای ۱۵ درجه سانتی‌گراد قرار گرفتند تا رطوبت بذرها یکسان گردد. آزمون جوانه‌زنی استاندارد در ظرف پتری‌دیش و بر روی کاغذ در دمای متناوب ۲۰-۳۰ درجه سانتی‌گراد به مدت ۷ روز مطابق با قوانین ISTA (2010) انجام شد. شمارش بذور جوانه‌زده به صورت روزانه انجام شد و به هنگام شمارش بذوری جوانه‌زده تلقی شد که طول ریشه‌چه آن‌ها ۲ میلی‌متر یا بیش‌تر باشد. در پایان آخرین شمارش، از هر پتری‌دیش ۵ گیاهچه به طور تصادفی انتخاب و طول گیاهچه و وزن خشک آنها اندازه‌گیری شد.

#### درصد و سرعت جوانه‌زنی: برای محاسبه درصد و سرعت

جوانه‌زنی بذور نیز از برنامه جرمین (سلطانی و مداح، ۱۳۸۹)

استخراج و اندازه‌گیری فعالیت آنزیم کاتالاز از روش Aebi و همکاران (1984) استفاده شد. در این روش، به ۳ میلی‌لیتر مخلوط واکنش حاوی ۲/۸ میلی‌لیتر بافر فسفات ۵۰ میلی‌مولار با  $\text{pH}=7$ ، ۱۰۰ میکرولیتر عصاره آنزیمی و ۱۰۰ میکرولیتر آب اکسیژنه (۳۰ میلی‌مولار) ترکیب و برای اندازه‌گیری استفاده می‌شود. با اضافه کردن آب اکسیژنه به مخلوط واکنش فعالیت آنزیمی شروع شده و فعالیت آنزیم‌ها در طول موج ۲۴۰ نانومتر با دستگاه اسپکتروفتومتر و برحسب میلی‌مول بر دقیقه بر گرم بذر قرائت شد.

**تجزیه و تحلیل آماری:** محاسبات آماری داده‌ها و تجزیه و تحلیل آن‌ها با استفاده از نرم‌افزار SAS انجام شد و مقایسه میانگین با آزمون LSD در سطح احتمال ۰.۰۵ انجام شد و برای رسم نمودارها از نرم‌افزار Excel استفاده می‌شود.

### نتایج و بحث

نتایج تجزیه واریانس نشان داد که اثرات اصلی شامل دما و محتوای رطوبت بذر برای کلیه صفات شامل درصد جوانه‌زنی، سرعت جوانه‌زنی، شاخص وزنی بنیه گیاهچه، فعالیت آنزیم کاتالاز، فعالیت آنزیم آسکوربات پراکسیداز، فعالیت آنزیم سوپراکسید دیسموتاز، مقدار پروتئین محلول، میزان هدایت الکتریکی و درصد روغن در سطح احتمال ۱ درصد معنی‌دار شد؛ همچنین اثر متقابل دما و محتوای رطوبت بذر برای همه صفات به غیر از مقدار پروتئین محلول و میزان هدایت الکتریکی در سطح احتمال ۱ درصد معنی‌دار شد (جدول ۱).

**درصد جوانه‌زنی:** نتایج مقایسه میانگین اثر دما و محتوای رطوبت بذر بر درصد جوانه‌زنی بذره‌های کتان روغنی (توده محلی بزرگ قرمز) در شکل ۱ نشان داده شده است. نتایج نشان داد که درصد جوانه‌زنی با افزایش دما و محتوای رطوبت بذر کاهش یافت. بیشترین درصد جوانه‌زنی در محتوای رطوبت ۵ درصد در دمای ۱۵ درجه سانتی‌گراد رخ داد؛ همچنین در محتوای رطوبت ۵ و ۹ درصد در دو دمای ۳۵ و ۴۵ درجه سانتی‌گراد و محتوای رطوبت ۱۳ و ۱۷ درصد در همه دماها عدم جوانه‌زنی بذور مشاهده شد. کاهش درصد جوانه‌زنی در

منتقل و ۹۹۰ میکرولیتر از معرف برادفورد به آن اضافه می‌کنیم و در نهایت میزان جذب در طول موج ۵۹۵ نانومتر با دستگاه اسپکتروفتومتر و برحسب میکروگرم بر گرم بذر تر قرائت شد.

**استخراج و اندازه‌گیری فعالیت آنزیم سوپراکسید دیسموتاز:** برای اندازه‌گیری فعالیت آنزیم سوپراکسید دیسموتاز از عصاره آنزیمی بذر که برای اندازه‌گیری پروتئین محلول استخراج شده، استفاده می‌شود و به روش (1971) Beauchamp and Fridovich انجام شد. اساس اندازه‌گیری این آنزیم مهار واکنش رادیکال سوپراکسید با نیتروبلوترازولیوم و ممانعت از تشکیل سوپراکسید نیتروبلوترازولیوم توسط این آنزیم است. بافرهای مورد استفاده در اندازه‌گیری آنزیم سوپراکسید دیسموتاز به ترتیب، بافر پتاسیم فسفات ۵۰ میلی‌مولار با  $\text{pH}=7/5$ ، EDTA ۰/۱ میلی‌مولار، نیتروبلوترازولیوم ۷۵ میکرومولار، متیونین ۱۳ میلی‌مولار و ریبولافلویین ۴ میکرومولار بود. ۳ میلی‌لیتر از بافر تهیه شده همراه با ۱۰۰ میکرولیتر از عصاره آنزیم ترکیب و در طول موج ۵۶۰ نانومتر با دستگاه اسپکتروفتومتر و برحسب واحد بر میلی‌مول بر دقیقه بر گرم بذر قرائت شد. یک واحد آنزیمی سوپراکسید دیسموتاز مقدار آنزیمی در نظر گرفته شد که موجب ۵۰ درصد ممانعت از احیاء نوری نیتروبلوترازولیوم گشت.

**استخراج و اندازه‌گیری فعالیت آنزیم آسکوربات پراکسیداز:** برای اندازه‌گیری فعالیت آنزیم آسکوربات پراکسیداز از عصاره آنزیمی بذر که برای اندازه‌گیری پروتئین محلول استخراج شده، استفاده می‌شود و به روش Nakano and Asada (1981) انجام شد. مخلوط واکنش حاوی ۲/۵ بافر پتاسیم ۵۰ میلی‌مولار با  $\text{pH}=7$ ، ۳۰۰ میکرولیتر آسکوربیک اسید ۰/۵ میلی‌مولار، ۳۰ میکرولیتر EDTA ۱۰ میلی‌مولار، ۱۵۰ میکرولیتر عصاره آنزیمی و ۳۰ میکرولیتر آب اکسیژنه ۳۰ میلی‌مولار به حجم نهایی ۳ میلی‌لیتر بود. با اضافه کردن آب اکسیژنه به مخلوط واکنش فعالیت آنزیمی شروع شده و فعالیت آنزیم‌ها در طول موج ۲۹۰ نانومتر با دستگاه اسپکتروفتومتر و برحسب میلی‌مول بر دقیقه بر گرم بذر قرائت شد.

**استخراج و اندازه‌گیری فعالیت آنزیم کاتالاز:** برای

جدول ۱- تجزیه واریانس تأثیر دما و محتوای رطوبت بذر بر صفات فیزیولوژیک و بیوشیمیایی کتان روغنی (توده محلی بزرک قرمز)

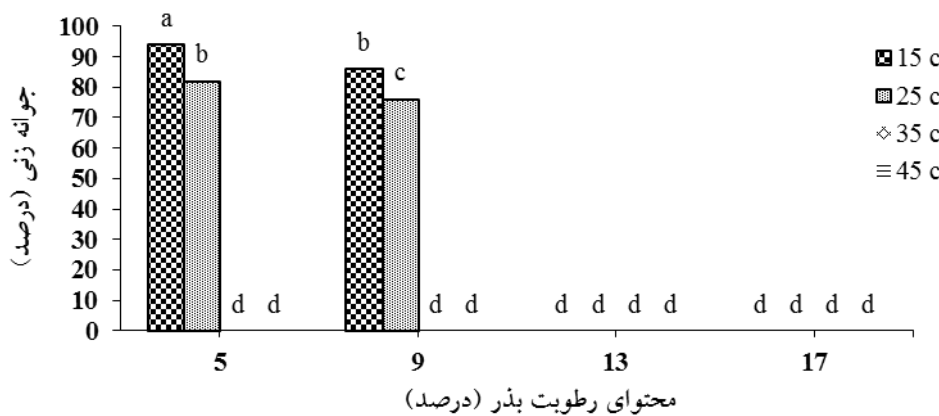
| میانگین مربعات |                       |                |                | درجه آزادی | منبع تغییرات         |
|----------------|-----------------------|----------------|----------------|------------|----------------------|
| درصد روغن      | شاخص وزنی بنیه گیاهچه | سرعت جوانه‌زنی | درصد جوانه‌زنی |            |                      |
| ۸۰۵/۹**        | ۰/۰۰۰۴**              | ۰/۴۵۳**        | ۹۶۰۱**         | ۳          | دما (A)              |
| ۱۳۰/۷**        | ۰/۰۰۰۴**              | ۰/۴۵۰**        | ۹۵۵۳**         | ۳          | محتوای رطوبت بذر (B) |
| ۱۸/۹**         | ۰/۰۰۰۱**              | ۰/۱۵۱**        | ۳۲۱۱/۶**       | ۹          | A × B                |
| ۱/۲۴           | ۰/۰۰۰۰۰۰۶             | ۰/۰۰۰۰۲        | ۱۱             | ۴۸         | خطای آزمایش          |
| ۷/۱            | ۱۶/۸                  | ۱۱/۵           | ۱۵/۷           | -          | ضریب تغییرات (درصد)  |

\*\* و ns به ترتیب معنی‌دار بودن در سطح احتمال یک درصد و عدم معنی‌داری را نشان می‌دهد.

ادامه جدول ۱-

| میانگین مربعات       |                     |                  |                  |                  | درجه آزادی | منبع تغییرات         |
|----------------------|---------------------|------------------|------------------|------------------|------------|----------------------|
| میزان هدایت الکتریکی | مقدار پروتئین محلول | فعالیت آنزیم SOD | فعالیت آنزیم ASP | فعالیت آنزیم CAT |            |                      |
| ۷۳۵۸/۱**             | ۳۹۹۵/۱**            | ۰/۸۷۷**          | ۰/۰۳۶**          | ۱۲۴/۳**          | ۳          | دما (A)              |
| ۹۷۲۱۱/۶**            | ۸۹۲/۹**             | ۱/۷۵**           | ۰/۰۴۴**          | ۱۲۴/۶**          | ۳          | محتوای رطوبت بذر (B) |
| ۶۴۶/۶ <sup>ns</sup>  | ۲۷/۸ <sup>ns</sup>  | ۰/۰۵۳**          | ۰/۰۰۷**          | ۲۰/۵**           | ۹          | A × B                |
| ۳۵۰/۳                | ۳۳/۱                | ۰/۰۰۸            | ۰/۰۰۰۳           | ۱/۵۶             | ۴۸         | خطای آزمایش          |
| ۱۳                   | ۱۱/۲                | ۱۲/۷             | ۱۵/۳             | ۱۴/۸             | -          | ضریب تغییرات (درصد)  |

\*\* و ns به ترتیب معنی‌دار بودن در سطح احتمال یک درصد و عدم معنی‌داری را نشان می‌دهد.



شکل ۱- تأثیر دما و محتوای رطوبت بذر بر درصد جوانه‌زنی بذور کتان روغنی (توده محلی بزرک قرمز). حروف مختلف بیانگر تفاوت معنی‌دار در سطح احتمال ۵ درصد بر اساس آزمون LSD می‌باشد.

قادری‌فر و همکاران (۱۳۹۳) در بذر کدوتخم کاغذی نشان دادند که با افزایش دما و محتوای رطوبت بذر درصد جوانه‌زنی کاهش یافت. اگرچه مکانیسم‌های دقیق از دست رفتن قوه

طی زوال بذر به این دلیل است که زوال بذر منجر به افزایش فعالیت آنزیمی، تنفس و نفوذپذیری غشاهای سلولی می‌شود که کاهش قوه‌نامه و عملکرد را به دنبال دارد (Hampton, 1995).

همبستگی مثبت و معنی‌داری بین سرعت جوانه‌زنی و درصد جوانه‌زنی ( $r=0/99^{**}$ ) مشاهده شد که نشان می‌دهد بذری که سرعت جوانه‌زنی بیشتر داشته باشد یعنی تعداد در روز بیشتر جوانه بزند دارای درصد جوانه‌زنی بیشتری نیز می‌باشد (جدول ۲).

#### شاخص وزنی بینه گیاهچه: نتایج مقایسه میانگین اثر دما و

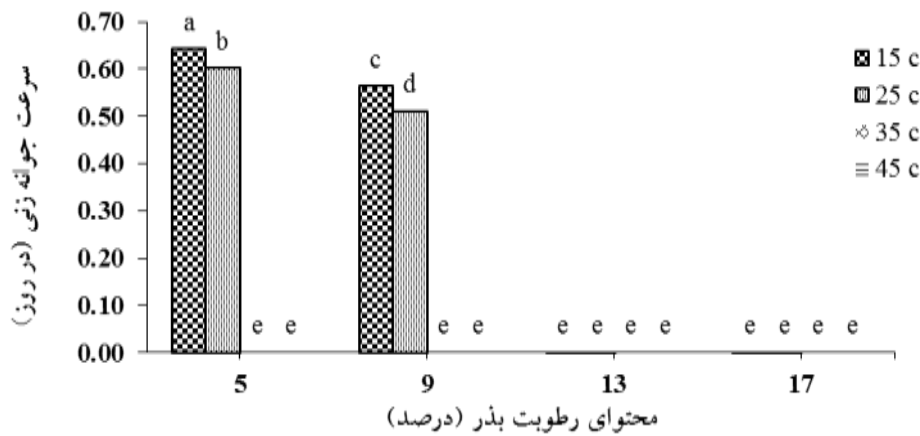
محتوای رطوبت بذر بر شاخص وزنی بینه گیاهچه بذره‌های کتان روغنی (توده محلی بزرک قرمز) در شکل ۳ نشان داده شده است. نتایج نشان داد که با افزایش دما و محتوای رطوبت بذر، بینه وزنی گیاهچه کاهش یافت. بیشترین بینه وزنی گیاهچه در دمای ۱۵ درجه سانتی‌گراد و رطوبت ۵ درصد رخ داده بود که این میزان با افزایش دما و رطوبت کاهش یافت به طوری که در رطوبت‌های ۱۳ و ۱۷ درصد همه دماها و رطوبت‌های ۵ و ۹ درصد در دماهای ۳۵ و ۴۵ درجه سانتی‌گراد صفر شد. فرآیند زوال بذر حتی در صورت نگهداری آن در ایده‌آل‌ترین شرایط غیرقابل اجتناب است و در نهایت بذر توانایی جوانه‌زنی را از دست می‌دهد. این فرآیند، در ابتدا کیفیت فیزیولوژیک بذر را تحت تأثیر قرار می‌دهد، لذا قوه‌نامه و عوامل مرتبط با بینه بذر، از خصوصیات بذره‌های زوال یافته به شمار می‌روند (Kapeland and McDonald, 2001). در یک تحقیق که روی بذور کلزا با رطوبت‌های ۵، ۹، ۱۳ و ۱۷ درصد و دماهای نگهداری ۵، ۱۵، ۲۵، ۳۵ و ۴۵ درجه سانتی‌گراد برای یک دوره شش ماهه انجام گردید نشان داده شد که با افزایش درجه حرارت و محتوای رطوبت، درصد جوانه‌زنی، سرعت جوانه‌زنی و شاخص وزنی بینه روندی کاهش داشتند (عالیوند و همکاران، ۱۳۹۲). احتمالاً علت کاهش این شاخص می‌تواند کاهش سرعت جوانه‌زنی و درصد جوانه‌زنی تحت شرایط مختلف دمای انبارداری و محتوای رطوبت بذر باشد. همبستگی مثبت و معنی‌داری بین شاخص وزنی بینه گیاهچه با سرعت جوانه‌زنی ( $r=0/99^{**}$ ) و درصد جوانه‌زنی ( $r=0/99^{**}$ ) نشان‌دهنده این موضوع است (جدول ۲). بذرهایی که دارای بینه قوی‌تر باشند، توانایی بالایی در تحمل تنش‌های محیطی دارند و ضمن داشتن درصد بالایی از جوانه‌زنی قادرند

حیات بذر هنوز مشخص نشده ولی دلایل متعدد بیوشیمیایی و متابولیکی برای کاهش توان جوانه‌زنی بذرها عنوان شده است که از آن جمله می‌توان به پر اکسیداسیون چربی‌ها و خسارت به غشاهای سلولی همچنین آسیب به فرآیند سنتز RNA، تخریب DNA، رسوب و غیرفعال شدن آنزیم‌ها اشاره کرد (Basra et al., 2003).

#### سرعت جوانه‌زنی تا ۵۰ درصد حداکثر جوانه‌زنی: نتایج

مقایسه میانگین اثر دما و محتوای رطوبت بذر بر سرعت جوانه‌زنی بذره‌های کتان روغنی (توده محلی بزرک قرمز) در شکل ۲ نشان داده شده است. نتایج نشان داد که با افزایش دما و محتوای رطوبت بذر، سرعت جوانه‌زنی کاهش یافت. بیشترین سرعت جوانه‌زنی بذور در دمای ۱۵ درجه سانتی‌گراد و محتوای رطوبت ۵ درصد رخ داد در حالی که در دماهای ۳۵ و ۴۵ درجه سانتی‌گراد در همه رطوبت‌ها و در دمای ۱۵ و ۲۵ درجه سانتی‌گراد در رطوبت‌های ۱۳ و ۱۷ درصد، سرعت جوانه‌زنی به صفر رسید.

علت این که سرعت جوانه‌زنی در اثر زوال کاهش می‌یابد این است که بذر برای تعمیر خسارت‌های وارد شده به غشاء و دیگر قسمت‌های سلول همچنین آغاز مجدد فعالیت سیستم آنتی‌اکسیداتی و جلوگیری از بروز تنش اکسیداتیو نیاز به زمان دارد و تعمیر این خسارت‌ها فقط پس از جذب آب توسط بذر امکان‌پذیر است، بنابراین مدت‌زمان لازم برای تکمیل فرآیند جوانه‌زنی بذره‌های زوال یافته افزایش می‌یابد که نتیجه آن کاهش سرعت جوانه‌زنی است (Goel et al., 2003). کاهش سرعت جوانه‌زنی می‌تواند یکی از دلایل کاهش درصد جوانه‌زنی در دماها و رطوبت‌های مختلف باشد. Golezani و Hossinzadeh-Mahootchy (2009) در تحقیقی بر روی بذور باقلا گزارش کردند که زوال بذر، سرعت جوانه‌زنی بذور این گیاه را کاهش داد. سرعت جوانه‌زنی توده‌های بذری نمایانگر قدرت آن‌ها می‌باشد، آن‌هایی که قدرت کمتر دارند سرعت جوانه‌زنی کمتری نیز دارند (ISTA, 2010). Rastegar و همکاران (2011) در تحقیقی بر روی بذور سویا اظهار داشتند که با افزایش دما و رطوبت، سرعت جوانه‌زنی کاهش می‌یابد.

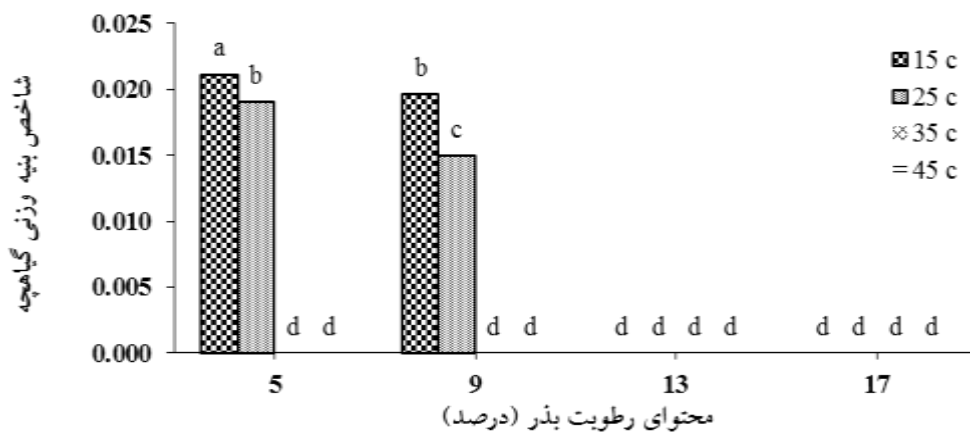


شکل ۲- تأثیر دما و محتوای رطوبت بذر بر سرعت تا ۵۰ درصد حداکثر جوانه‌زنی (روز<sup>-۱</sup>) بذور کتان روغنی (توده محلی بزرک قرمز). حروف مختلف بیانگر تفاوت معنی‌دار در سطح احتمال ۵ درصد بر اساس آزمون LSD می‌باشد.

جدول ۲- همبستگی صفات فیزیولوژیک و بیوشیمیایی بذر کتان روغنی (توده محلی بزرک قرمز) تحت شرایط دمایی و رطوبتی مختلف

|                         | ۹ | ۸      | ۷      | ۶      | ۵      | ۴       | ۳       | ۲       | ۱       |         |
|-------------------------|---|--------|--------|--------|--------|---------|---------|---------|---------|---------|
| ۱ درصد جوانه‌زنی        |   |        |        |        |        |         |         |         | ۱       | ۱       |
| ۲ سرعت جوانه‌زنی        |   |        |        |        |        |         |         | ۱       | ۰/۹۹**  | ۰/۹۹**  |
| ۳ شاخص وزنی بنیه گیاهچه |   |        |        |        |        |         | ۱       | ۰/۹۹**  | ۰/۹۹**  | ۰/۹۹**  |
| ۴ هدایت الکتریکی        |   |        |        |        |        | ۱       | -۰/۵۰** | -۰/۵۰** | -۰/۵۰** | -۰/۵۰** |
| ۵ فعالیت آنزیم CAT      |   |        |        |        | ۱      | -۰/۶۰** | ۰/۹۱**  | ۰/۹۱**  | ۰/۹۱**  | ۰/۹۱**  |
| ۶ فعالیت آنزیم SOD      |   |        |        | ۱      | ۰/۷۸** | -۰/۸۶** | ۰/۶۹**  | ۰/۶۹**  | ۰/۶۹**  | ۰/۶۹**  |
| ۷ فعالیت آنزیم ASP      |   |        | ۱      | ۰/۷۷** | ۰/۷۹** | -۰/۶۳** | ۰/۷۴**  | ۰/۷۳**  | ۰/۷۳**  | ۰/۷۳**  |
| ۸ مقدار پروتئین محلول   |   | ۱      | ۰/۶۸** | ۰/۷۴** | ۰/۶۹** | -۰/۵۰** | ۰/۶۵**  | ۰/۶۵**  | ۰/۶۶**  | ۰/۶۶**  |
| ۹ درصد روغن             | ۱ | ۰/۸۵** | ۰/۷۴** | ۰/۷۸** | ۰/۷۷** | -۰/۵۲** | ۰/۷۴**  | ۰/۷۵**  | ۰/۷۴**  | ۰/۷۴**  |

\*\* معنی‌دار بودن در سطح احتمال یک درصد را نشان می‌دهد



شکل ۳- تأثیر دما و محتوای رطوبت بذر بر شاخص وزنی بنیه گیاهچه بذور کتان روغنی (توده محلی بزرک قرمز). حروف مختلف بیانگر تفاوت معنی‌دار در سطح احتمال ۵ درصد بر اساس آزمون LSD می‌باشد.

زوال به علت افزایش رادیکال‌های آزاد کاهش یافته است.

#### فعالیت آنزیم سوپراکسید دیسموتاز: نتایج مقایسه میانگین

اثر دما و محتوای رطوبت بذر بر فعالیت آنزیم سوپراکسید دیسموتاز بذرهای کتان روغنی (توده محلی بزرک قرمز) در شکل ۵ نشان داده شده است. نتایج نشان داد که با افزایش دما و محتوای رطوبت بذر، فعالیت آنزیم سوپراکسید دیسموتاز کاهش یافت به طوری که بیشترین فعالیت این آنزیم در دمای ۱۵ درجه سانتی‌گراد و محتوای رطوبت ۵ درصد بود و کمترین آن در دمای ۴۵ درجه سانتی‌گراد و محتوای رطوبت ۱۷ درصد بود. در تمامی رطوبت‌ها بیشترین فعالیت این آنزیم در دمای ۱۵ درجه سانتی‌گراد و کمترین فعالیت آنزیم سوپراکسید دیسموتاز در دمای ۴۵ درجه سانتی‌گراد رخ داده بود. سوپراکسید دیسموتاز اولین ماده تولید شده از احیا یک ظرفیتی اکسیژن یعنی رادیکال سوپراکسید را از بین می‌برد، بنابراین به سوپراکسید دیسموتاز دفاع اولیه در مقابل رادیکال‌های آزاد اکسیژن گفته می‌شود. به نظر می‌رسد نقش آنزیم سوپراکسید دیسموتاز جهت از بین بردن سوپراکسید بسیار مهم است، زیرا غشاء فسفولیپیدی نسبت به رادیکال سوپراکسید نفوذناپذیر است (Alscher et al., 2002). Cakmak و همکاران (2010) مشاهده کردند که در بذور یونجه با زوال طولانی مدت، میزان پراکسید هیدروژن و فعالیت آنزیم‌های کاتالاز و سوپراکسید دیسموتاز کاهش یافت و آن‌ها علت کاهش قابلیت جوانه‌زنی در بذور زوال دیده یونجه را افزایش پراکسیداسیون چربی‌ها و کاهش سطح فعالیت آنزیم‌های آنتی‌اکسیدانت ذکر کردند. مهرآور و همکاران (۱۳۹۳) با بررسی فعالیت آنزیم‌های آنتی‌اکسیدانت در طی زوال در دو رقم سویا (سحر و کتول) به این نتیجه رسیدند که روند فعالیت آنزیم سوپراکسید دیسموتاز در طی زوال کاهشی بود و این کاهش در رقم سحر مشهودتر از رقم کتول بود.

#### فعالیت آنزیم آسکوربات پراکسیداز: نتایج مقایسه

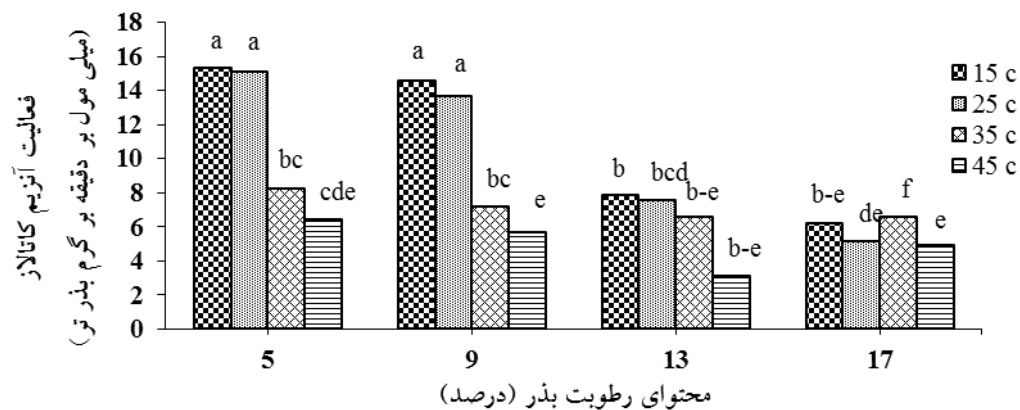
میانگین اثر دما و محتوای رطوبت بذر بر فعالیت آنزیم آسکوربات پراکسیداز بذرهای کتان روغنی (توده محلی بزرک قرمز) در شکل ۶ نشان داده شده است. نتایج نشان داد که با افزایش دما و محتوای رطوبت بذر، فعالیت آنزیم آسکوربات

گیاهچه‌های قوی‌تری تولید کنند. افزایش نشت الکترولیت‌ها به دلیل برهم ریختگی ساختارهای غشای درون سلولی و کاهش فرآیندهای فیزیولوژیکی درون سلولی از دلایل احتمالی چنین واکنشی می‌تواند باشد که همبستگی منفی و معنی‌دار میان شاخص بنیه گیاهچه و نشت الکترولیت بذر ( $r = -0.50^{**}$ ) می‌تواند توجیه‌کننده چنین واکنشی باشد.

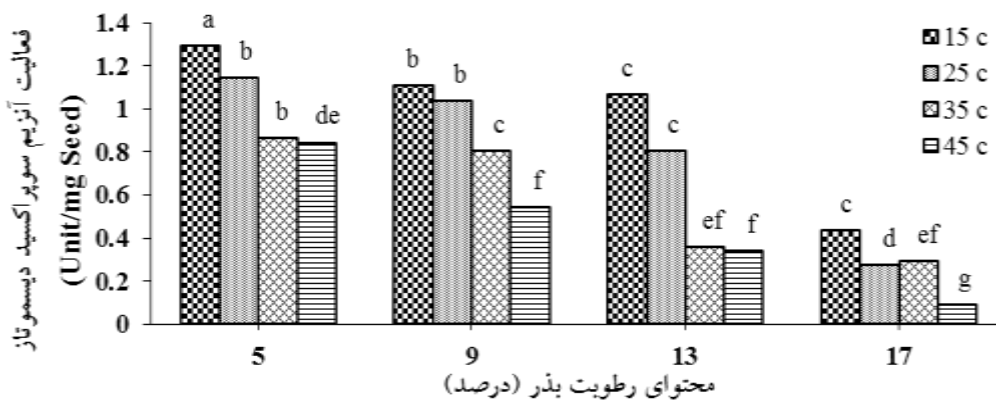
#### فعالیت آنزیم کاتالاز: نتایج مقایسه میانگین اثر دما و

محتوای رطوبت بذر بر فعالیت آنزیم کاتالاز بذرهای کتان روغنی (توده محلی بزرک قرمز) در شکل ۴ نشان داده شده است. نتایج نشان داد که با افزایش دما و محتوای رطوبت بذر، فعالیت آنزیم کاتالاز کاهش یافت به طوری که بیشترین میزان فعالیت این آنزیم در دماهای ۱۵ و ۲۵ درجه سانتی‌گراد در رطوبت ۵ درصد بود که البته با رطوبت ۹ درصد دماهای ۱۵ و ۲۵ درجه سانتی‌گراد اختلاف معنی‌داری نداشت. کمترین میزان فعالیت این آنزیم نیز در دمای ۴۵ درجه سانتی‌گراد در همه محتوای رطوبت‌ها بود. با کاهش فعالیت آنزیم‌های آنتی‌اکسیدانت، میزان رادیکال‌های آزاد افزایش می‌یابد. تولید و انباشتگی رادیکال‌های آزاد به خسارت به اسیدهای چرب غیراشباع غشاهای سلولی منجر شده، در ادامه رادیکال‌های آزاد دیگری تولید می‌شوند که این رادیکال‌ها با یکدیگر ترکیب می‌شوند و در نهایت کلیه این تغییرات به اختلال در عملکرد غشاء، افزایش ویسکوزیته غشاء، افزایش نفوذپذیری و نشت مواد از بذر طی آبگیری و افزایش هدایت الکتریکی منجر می‌شوند (Roberts, 1986). قادری‌فر و همکاران (۱۳۹۳) در بذر کدو تخم کاغذی نشان دادند که میزان فعالیت آنزیم کاتالاز با افزایش دما و رطوبت کاهش یافت به گونه‌ای که در تیمار ۵ درصد رطوبت و دمای ۳۵ درجه سانتی‌گراد میزان فعالیت این آنزیم ۵۲۴/۲۵ نانو مول بر دقیقه بر گرم بذر بود ولی با افزایش رطوبت و دما (رطوبت ۱۴ درصد و دمای ۵۰ درجه سانتی‌گراد) مقدار آن به ۳۶۵/۲۵ نانو مول بر دقیقه بر گرم بذر کاهش یافت. یافته‌های Seiadat و همکاران (2010) در گیاه ذرت و همچنین انصاری و شریف‌زاده (۱۳۹۱) در چاودار کوهی نشان دادند که فعالیت آنزیم‌های آنتی‌اکسیدانت در تیمار

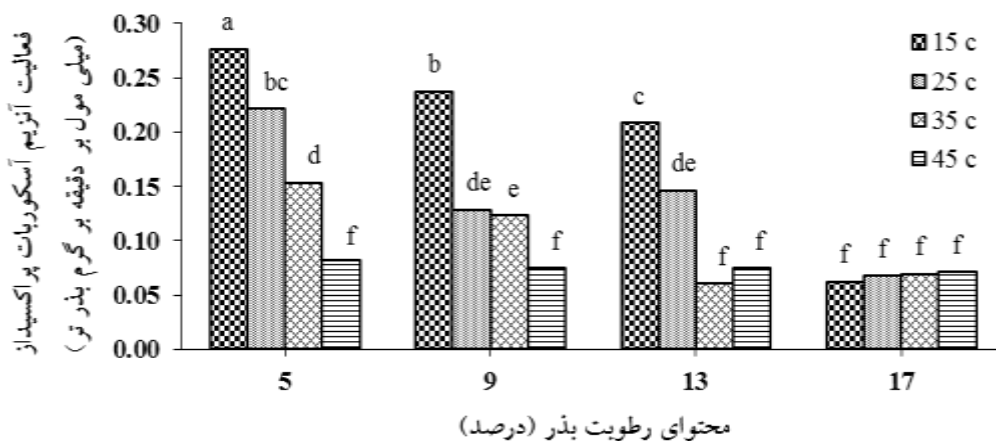




شکل ۴- تأثیر دما و محتوای رطوبت بذر بر فعالیت آنزیم کاتالاز (میلی‌مول بر دقیقه بر گرم بذر) بذور کتان روغنی (توده محلی بزرگ قرمز). حروف مختلف بیانگر تفاوت معنی‌دار در سطح احتمال ۵ درصد بر اساس آزمون LSD می‌باشد.



شکل ۵- تأثیر دما و محتوای رطوبت بذر بر فعالیت آنزیم سوپراکسید دیسموتاز (واحد بر میلی‌گرم بذرت) بذور کتان روغنی (توده محلی بزرگ قرمز). حروف مختلف بیانگر تفاوت معنی‌دار در سطح احتمال ۵ درصد بر اساس آزمون LSD می‌باشد.



شکل ۶- تأثیر دما و محتوای رطوبت بذر بر فعالیت آنزیم آسکوربات پراکسیداز (میلی‌مول بر دقیقه بر گرم بذر) بذور کتان روغنی (توده محلی بزرگ قرمز). حروف مختلف بیانگر تفاوت معنی‌دار در سطح احتمال ۵ درصد بر اساس آزمون LSD می‌باشد.

درحالی‌که در دماهای ۱۵، ۲۵، ۳۵ و ۴۵ درجه سانتی‌گراد و در رطوبت ۱۷ درصد کمترین میزان فعالیت این آنزیم مشاهده

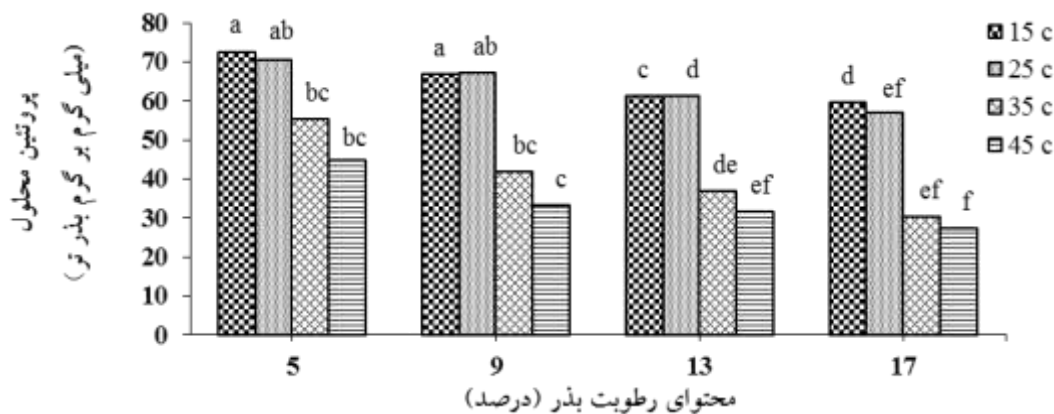
پراکسیداز کاهش یافت به‌گونه‌ای که بیشترین میزان فعالیت این آنزیم در دمای ۱۵ درجه سانتی‌گراد و رطوبت ۵ درصد بود

(2012) گزارش کردند که در ارقام مختلف نخود در اثر زوال، میزان پروتئین‌های محلول کاهش یافت. در طی زوال، به دلیل میل ترکیبی زیاد اکسیژن‌های فعال و سایر آلدئیدهای تولیدشده با بیومولکول‌های حیاتی نظیر پروتئین‌ها، سبب دنا توره شدن آن‌ها شده و این امر در نهایت شکستن پروتئین‌ها توسط آنزیم‌های پروتئازی را تشدید می‌کند (Kapoor *et al.*, 2010). سنتز پروتئین‌ها در فرآیند جوانه‌زنی، رشد محور جنینی و تولید آنزیم‌های هیدرولیز کننده و سایر سیستم‌های سلولی انتقال‌دهنده مواد اندوخته‌ای بذر نقش مهمی را ایفا می‌نمایند. زوال بذر سبب می‌شود تنفس در بذر به تدریج کاهش یافته و سبب کاهش سنتز پروتئین شده و در نتیجه با ایجاد اختلال در سازوکارهای مربوط به جوانه‌زنی، باعث کاهش شاخص‌های جوانه‌زنی می‌شود (Bailly, 2004). همچنین کاهش در آمینواسیدهای اولیه به علت حمله ROSها یکی دیگر از دلایل کاهش میزان پروتئین در طی فرآیند زوال می‌باشد (Jacoby *et al.*, 2012).

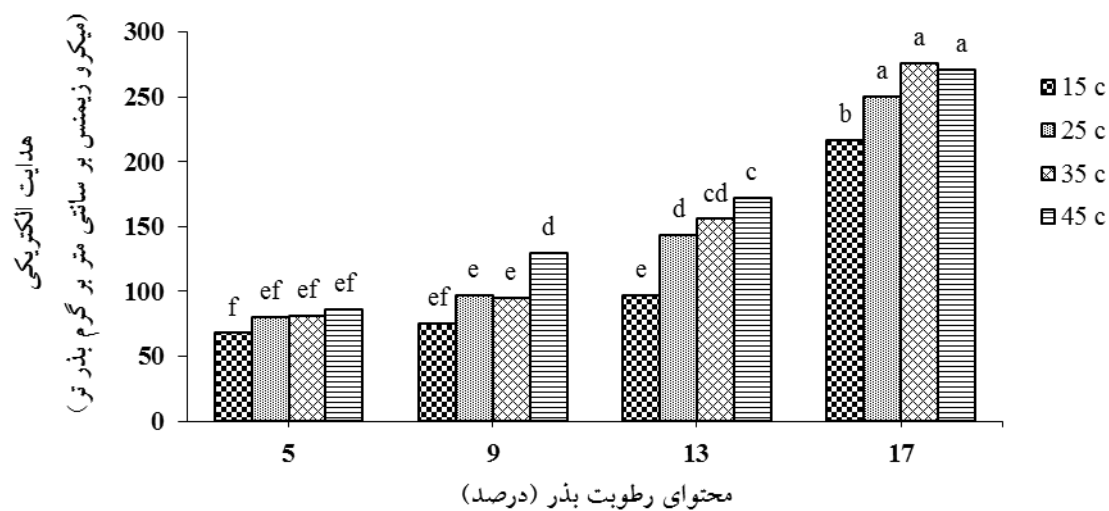
**هدایت الکتریکی:** اندازه‌گیری میزان هدایت الکتریکی بذور می‌تواند یکی از پارامترهای تعیین‌کننده قدرت بذر باشد. درصد و سرعت جوانه‌زنی دارای رابطه معکوسی با هدایت الکتریکی می‌باشند. نتایج مقایسه میانگین اثر دما و محتوای رطوبت بذر بر میزان هدایت الکتریکی بذرهای کتان روغنی (توده محلی بزرک قرمز) در شکل ۸ نشان داده شده است. نتایج نشان داد که با افزایش دما و محتوای رطوبت بذر، میزان هدایت الکتریکی افزایش یافت، به طوری که بیشترین میزان هدایت الکتریکی در رطوبت ۱۷ درصد در دماهای ۲۵، ۳۵ و ۴۵ درجه سانتی‌گراد بود که اختلاف معنی‌داری با یکدیگر نداشتند و کمترین آن در رطوبت ۵ درصد دمای ۱۵ درجه سانتی‌گراد بود. افزایش نشت الکترولیت‌ها از بذر ناشی از برخی تغییرات ساختمانی غشاء سلول است که باعث از بین رفتن یکپارچگی غشاء می‌شود، در نتیجه قابلیت نفوذپذیری غشاء افزایش یافته است (Goel *et al.*, 2003). از جمله تغییراتی که در غشاء رخ می‌دهد و باعث نشت الکترولیت‌ها از بذر می‌شود می‌توان به پر اکسیداسیون چربی‌های غشاء سلولی

شد. در تمامی سطوح رطوبتی، بیشترین فعالیت این آنزیم در دمای ۱۵ درجه سانتی‌گراد و کمترین فعالیت آن نیز در دمای ۴۵ پراکسیداز کاهش یافت به گونه‌ای که بیشترین میزان فعالیت این آنزیم در دمای ۱۵ درجه سانتی‌گراد و رطوبت ۵ درصد بود درجه سانتی‌گراد رخ داده بود. آسکوربات اسید یکی دیگر از آنتی اکسیدان‌های آنزیمی است که در کلروپلاست، سیتوزول، واکوئل و همچنین فضاهای آپوپلاستی سلول‌های برگ در غلظت‌های بالا یافت می‌شود (Cho and Seo, 2005). گزارش شده است که حدود ۴۰-۲۰ درصد از آسکوربات اسید در سلول‌های مزوفیل برگ حضور دارند. این آنزیم به عنوان مهم‌ترین آنتی‌اکسیدان در گیاهان می‌باشد. آسکوربات اسید پراکسیداز دارای چندین نقش اساسی در فرآیندهای فیزیولوژیکی گیاه مانند رشد، نمو و متابولیسم است و همچنین به عنوان یک احیاء کننده برای خیلی از رادیکال‌های آزاد و به خصوص پراکسید هیدروژن عمل می‌کند، بنابراین خسارت ناشی از تنش اکسیداتیو را به کمترین مقدار می‌رساند (Arora *et al.*, 2002). مهرآور و همکاران (۱۳۹۳) با بررسی فعالیت آنزیم‌های آنتی‌اکسیدانت در طی زوال در دو رقم سویا (سحر و کتول) به این نتیجه رسیدند که روند فعالیت آنزیم آسکوربات پراکسیداز در طی زوال کاهشی بود و این کاهش در رقم سحر مشهودتر از رقم کتول بود.

**پروتئین محلول:** نتایج مقایسه میانگین اثر دما و محتوای رطوبت بذر بر مقدار پروتئین محلول بذرهای کتان روغنی (توده محلی بزرک قرمز) در شکل ۷ نشان داده شده است. نتایج نشان داد که با افزایش دما و محتوای رطوبت بذر، مقدار پروتئین محلول روندی کاهشی از خود نشان داد. بیشترین مقدار پروتئین محلول در رطوبت ۵ درصد دماهای ۱۵ و ۲۵ درجه سانتی‌گراد بود که اختلاف معنی‌داری با یکدیگر نداشتند و کمترین مقدار آن در رطوبت ۱۷ درصد دمای ۴۵ درجه سانتی‌گراد رخ داده بود. Kapoor و همکاران (2011) در آزمایشی گزارش کردند که زوال موجب کاهش معنی‌دار برخی از شاخص‌های جوانه‌زنی برنج می‌شود که دلیل آن را کاهش میزان پروتئین کل در طی زوال بیان کردند. Yao و همکاران



شکل ۷- تأثیر دما و محتوای رطوبت بذر بر مقدار پروتئین محلول (میلی‌گرم بر گرم بذر) بذور کتان روغنی (توده محلی بزرک قرمز). حروف مختلف بیانگر تفاوت معنی‌دار در سطح احتمال ۵ درصد بر اساس آزمون LSD می‌باشد.

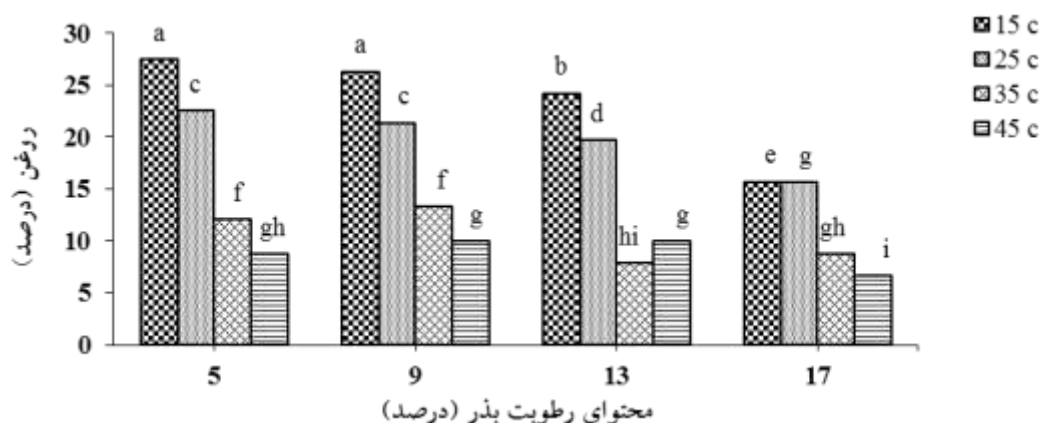


شکل ۸- تأثیر دما و محتوای رطوبت بذر بر میزان هدایت الکتریکی (میکرو زیمنس بر سانتی‌متر بر گرم بذر) بذور کتان روغنی (توده محلی بزرک قرمز). حروف مختلف بیانگر تفاوت معنی‌دار در سطح احتمال ۵ درصد بر اساس آزمون LSD می‌باشد.

است (Hussein et al., 2011; Mohammadi et al., 2011).

**درصد روغن:** مقایسه میانگین اثر دما و محتوای رطوبت بذر بر درصد روغن بذره‌های کتان روغنی (توده محلی بزرک قرمز) در شکل ۹ نشان داده شده است. نتایج نشان داد که با افزایش دما و محتوای رطوبت بذر، درصد روغن کاهش یافت که این کاهش در دماها و رطوبت‌های مختلف متفاوت بود. در رطوبت ۵ و ۹ درصد در دمای ۱۵ درجه سانتی‌گراد، بیشترین درصد روغن مشاهده شد که اختلاف معنی‌داری با هم نداشتند، این در حالی بود که در رطوبت ۱۷ درصد و دمای ۴۵ درجه سانتی‌گراد، کمترین درصد روغن مشاهده شد. به طور کلی در

اشاره کرد (Kapland and McDonald, 2001). از دست رفتن عملکرد غشاء و نشت مواد مختلف از سلول یکی از فاکتورهای اصلی مسئول کاهش پتانسیل جوانه‌زنی و رشد گیاهچه است. زمانی و همکاران (۱۳۸۹) در بذر گلرنگ نشان دادند که با افزایش زوال بذر میزان هدایت الکتریکی بذر گلرنگ افزایش یافت. نامبردگان گزارش کردند که تخریب غشاهای سلول موجب افزایش نشت الکترولیت‌ها از بذر و جنین شده که همبستگی قوی و منفی بین نشت الکترولیت‌ها و فعالیت آنزیم‌های آنتی‌اکسیداتی نشانگر این مسئله بود. افزایش نشت الکترولیت‌ها با افزایش زوال توسط محققین مختلف گزارش شده



شکل ۹- تأثیر دما و محتوای رطوبت بذر بر درصد روغن بذور کتان روغنی (توده محلی بزرک قرمز). حروف مختلف بیانگر تفاوت معنی-دار در سطح احتمال ۵ درصد بر اساس آزمون LSD می‌باشد.

زنی خود را نشان داد. فعالیت آنزیم‌های آنتی‌اکسیدانت به‌عنوان یکی از دلایل فیزیولوژیکی مهم مورد بررسی قرار گرفت و نتایج این پژوهش نشان داد که آنزیم‌های کاتالاز، سوپراکسید دیسموتاز و آسکوربات پراکسیداز که آنزیم‌هایی برای از بین بردن رادیکال‌های آزاد در جوانه‌زنی بذر هستند تحت تأثیر زوال قرار گرفتند و زوال سبب کاهش فعالیت این آنزیم‌ها می‌شود. به طور کلی، بهترین شرایط نگهداری بذر کتان دمای ۱۵ درجه سانتی‌گراد و رطوبت ۵-۹ درصد می‌باشد.

#### سپاسگزاری

این مقاله بخشی از طرح پژوهشی نویسنده با شماره ۱۱۰۳-۸۹/۹۴۵ می‌باشد که با تصویب و حمایت مالی حوزه معاونت پژوهشی و فناوری دانشگاه یاسوج اجرا گردیده است. بدین وسیله از حمایت آن معاونت محترم کمال تشکر را دارد.

تمامی تیمارهای رطوبتی، دمای ۴۵ درجه کمترین مقدار از درصد روغن را داشته و دمای ۱۵ درجه سانتی‌گراد در تمامی سطوح رطوبتی به جز سطح ۱۳ درصد، بیشترین مقدار از درصد روغن را به خود اختصاص داده بود. بطور کلی بذره‌های روغنی دارای اسیدهای چرب غیراشباع بسیار مستعد زوال هستند (Goel et al., 2003). (Robelval و Maristal, 2007) نشان دادند که با افزایش مدت زمان زوال در بذره‌های روغنی، درصد اسیدهای چرب غیراشباع کاهش و درصد اسید چرب پالمیتیک افزایش می‌یابد. در دوران پیری، زوال چربی و به ویژه پراکسیداسیون چربی‌ها از دست دادن بنیه بذر در هنگام ذخیره‌سازی را توجیه می‌کند (Bailey, 2004).

#### نتیجه‌گیری

نتایج این پژوهش نشان داد که زوال بذر سبب کاهش بنیه بذر می‌شود و این موضوع از طریق کاهش درصد و سرعت جوانه

#### منابع

- انصاری، ا. و شریف‌زاده، ف. (۱۳۹۱). بهبود شاخص‌های جوانه‌زنی بذور پرایم شده چاودار کوهی تحت شرایط کاهش تدریجی رطوبت و پیری تسریع شده. *مجله علوم و تکنولوژی بذر*، ۲: ۷۶-۶۸.
- بلوچی، ح.، باقری، ف.، کایدنظامی، ر.، موحدی دهنوی، م.، و یدوی، ع. (۱۳۹۲). اثر پیری تسریع شده بذر بر جوانه‌زنی و مؤلفه‌های رشد گیاهچه‌های سه رقم کلزا (*Brassica napus*). *مجله‌ی پژوهش‌های گیاهی (زیست‌شناسی ایران)*، ۲۶: ۴۱۱-۳۹۷.

- بلوچی، ح.، کایدنظامی، ر.، و باقری، ف. (۱۳۹۴). تأثیر تنش فرسودگی بذر بر جوانه‌زنی و مؤلفه‌های رشد گیاهچه‌های سه رقم گلرنگ (*Carthamus tinctorius L.*). مجله تولیدات گیاهی، ۳۸: ۲۷-۴۰.
- زمانی، ا.، سادات نوری، س.ا.، توکل افشاری، ر.، ایران‌نژاد، ح.، علی‌اکبری، غ.، و توکلی، ا. (۱۳۸۹). بررسی پراکسیداسیون چربی‌ها و فعالیت برخی آنزیم‌های آنتی‌اکسیدانت در بذر گلرنگ تحت شرایط پیری طبیعی و مصنوعی. مجله علوم گیاهان زراعی ایران، ۴۱: ۵۴۵-۵۵۴.
- سلطانی، ا. و مداح، و. (۱۳۸۹). برنامه‌های کاربردی ساده برای آموزش و پرورش در زراعت. انتشارات انجمن علمی بوم‌شناختی دانشگاه شهید بهشتی، ۸۰ صفحه.
- عالیوند، ر.، توکل افشاری، ر.، و شریف‌زاده، ف. (۱۳۹۲). بررسی روند جوانه‌زنی بذر کلزا و پیش‌بینی زوال طی شرایط متفاوت انبارداری. مجله علوم گیاهان زراعی ایران، ۴۴: ۸۳-۶۳.
- قادری‌فر، ف.، سلطانی، ا.، و صادقی‌پور، ح.ر. (۱۳۹۳). تغییرات بیوشیمیایی طی زوال بذرهای کدوی تخم کاغذی: پراکسیداسیون لیپید و صدمات غشا. زیست‌شناسی گیاهی ایران، ۶: ۹۶-۱۱۲.
- مهرآور، م.، ساطعی، ا.، حمیدی، ا.، احمدی، م.ر.، و صالحی، م. (۱۳۹۳). بررسی پراکسیداسیون چربی و فعالیت آنزیم‌های آنتی-اکسیدانت در بذور دو رقم سویا تحت تأثیر پیری تسریع‌شده. نشریه علوم و فناوری بذر ایران، ۳: ۳۰-۱۷.
- Aebi, H. (1984) Catalase *in vitro*. *Methods in Enzymology* 105, 121-126.
- Agrawal, R. L. (1995) Seed technology. 2nd Edition. Oxford and IBH Publishing Co, Pvt Ltd, New Delhi. 829 p.
- Alscher, R. G., Erturk, N., and Heath, L. S. (2002) Role of superoxide dismutases in controlling oxidative stress in plants. *Journal of Experimental Botany* 53: 1331-1341.
- Arora, A., Sairam, R., and Srivastava, G. (2002) Oxidative stress and antioxidative system in plants. *Current Science* 82: 1227-1238.
- Bailly, C. (2004) Active oxygen species and antioxidants in seed biology. *Seed Science Research* 14:93-107.
- Basra, S. M., Ahmad, A., Khan, N., Iqbal, M. M., and Cheema, M. A. (2003) Assessment of cotton seed deterioration during accelerate. *Seed Science and Technology* 31: 531-540.
- Beauchamp, C. and Fridovich, I. (1971) Superoxide Dismutase: improved assays and an assay applicable to acrylamide gels. *Analytical Biochemistry* 44: 276-287.
- Bradford, M. (1976) A rapid and sensitive method for the quantitation of protein utilizing the principle of protein dye binding. *Annual Review of Biochemistry* 72: 248- 25.
- Cakmak, T., Atici, O., Agar, G., and Sunar, S. (2010). Natural aging- related biochemical changes in alfalfa seeds stored for 42 years. *International Research Journal Plant Science* 1(1): 1-6.
- Chitra Devi, L., Kant, K., and Dadlani. A. (2003) Effect of size grading and ageing on sinapine leaking, electrical conductivity and germination percentage in the seed of mustard (*Brassica juncea L.*) *Seed Science and Technology* 31: 505 – 509.
- Cho, U. H., and Seo, N. H. (2005) Oxidative stress in (*Arabidopsis thaliana*) exposed to cadmium is due to hydrogen peroxide accumulation. *Plant Science* 168: 113-120.
- Copeland, L. O., and McDonald, M. B. (2001) Seed vigor and vigor tests. In: L.O. Copland and M.B.M cDonald (eds). *Principles of seed Science and Technology*, 4th. Kluwer Academic Publishing Group.
- Ghassemi-Golezani, K., and Hossinzadeh-Mahootchy, A. (2009) Changes in seed vigor of faba bean (*Vicia faba L.*) cultivars during development and maturity. *Seed Science and Technology* 37: 713-720.
- Goel, A., Goel, A. K., and Sheoran, I. S. (2003) Changes in oxidatives stress enzymes during artificial aging in Cotton (*Gossypium hirstum L.*) seed. *Plant Physiology* 160:1093-1100.
- Hampton, J. G. (1995) Methods of viability and vigour testing a critical and appraisal, A.S. Basra (Ed.), *Seed quality: basic mechanisms and agricultural implications*, Food Product Press, New York, pp: 81-118.
- Hampton, J. G., and TecKrony, D. M. (1995) *Handbook of vigor test methods*. The International Seed Testing Association, Zurich, 117P.
- Hussein, H. J., Shaheed, A. I., and Yasser, O. M. (2011) Effect of accelerated aging conditions on viability of sunflower (*Helianthus annus L.*) Seeds. *EupHrates Journal of Agriculture Science* 3: 1-9.
- International rules for seed testing. (2010) Published by the international seed testing Association.
- Jacoby, R. P., Huang, L., Li, S., Lee, C. P., Millar, A. H., and Taylor, N. L. (2012) Mitochondrial composition, function and stress response in plants. *Journal International Plant Biologia* 54: 887-906.

- Kapoor, N., Aria, A., Siddiqui, M. A., Kumar, H., and Amir, A. (2011) Physiological and biochemical changes during seed deterioration in aged seeds of rice (*Oryza sativa* L.). *American Journal of Plant Physiology* 6: 28-35.
- Kapoor, N., Aria, A., Siddiqui, M. A., Amir, A., and Kumar, H. (2010) Seed deterioration in chickpea (*Cicer arietinum* L.) under accelerated ageing. *Asian Journal of Plant Sciences* 9: 158-162.
- Kibinza, A., Bazin, J., Bailly, C., Farrant, J. M., and Corbineau, F. (2011) Catalase is a key enzyme in seed recovery from ageing during priming. *Plant Science* 181: 309-315.
- Maristal, P., and Robelval, D. (2007) Electrical conductivity and deterioration of soybean seeds exposed to deferent storage conditions. *Revista Brasileira de Sementes* 29: 97-105.
- Mohammadi, H., Soltani, A., Sadeghipour, H.R., and Zeinali, H. (2011) Effects of seed aging on subsequent seed reserve utilization and seedling growth in soybean. *International Journal of Plant Production* 5: 65-70.
- Nakano, Y., and Asada, K. (1981) Hydrogen peroxide is scavenged by ascorbate specific peroxidase in spinach chloroplasts. *Plant and Cell Physiology* 22: 867-880.
- Rastegar, Z., Sedghi, M., and Khomari, S. (2011) Effects of accelerated aging on soybean seed germination indexes at laboratory conditions. *Notulae Scientia Biologicae* 3: 126-129.
- Roberts, E. H. (1986) Quantifying seed deterioration. In: *Physiology of Seed Deterioration* (Eds. McDonald, M.B. and Nelson, C. J.) Pp.101-123. Cambridge University Press, Cambridge.
- Schwember, A.R., and Bradford, K.J. (2010) Quantitative trait loci associated with longevity of lettuce seeds under conventional and controlled deterioration storage conditions. *Journal of Experimental Botany* 61:4423-4436.
- Seiadat, S.A., Moosavi, A., and Sharafizadeh, M. (2012) Effect of seed priming on antioxidant activity and germination characteristics of Maize seeds under different aging treatments. *Research Journal of Seed Science* 5(2): 51-62.
- Sharma, S., Gambhir, S., and Munshi, S.K. (2007) Changes in lipid and carbohydrate composition of germinating soybean seeds under different storage conditions. *Asian Journal of Plant Science* 6:502-507.
- Yao, Z., Liu, L., Gao, F., and Rampitschi, C. (2012) Development and seed aging mediated regulation of antioxidative genes and differential expression of proteins during pre and post-germinative phases in pea. *Journal Plant Physiology* 169: 1477-1488.
- Zhan, J., Li, W., He, H. Y., Li, C. Z., and He, L.F. (2014) Mitochondrial alterations during Alinduced PCD in peanut root tips. *Plant Physiology and Biochemistry* 75: 105-113.

## Effect of seed deterioration on germination and antioxidant enzymes activity of oil flax (*Linum usitatissimum* L.) Red Bazrak genotype

Hamidreza Balouchi\* and, Rasool Ostadian Bidgoly

Department of Agronomy and Plant Breeding, College of Agricultuer Yasouj University,  
(Received: 24/04/2016, Accepted: 06/12/2016)

### Abstract

In order to investigate the effect of deterioration on germination indices and enzymes activity of flax oil seed (*Linum usitatissimum* L.) Red Bazrak genotype, a factorial experiment was conducted base on completely randomized design with four replications in laboratory of seed technology at Yasouj University, in 2015. The factors included the temperature at 4 levels (15, 25, 35 and 45°C) and moisture content in 4 levels (5, 9, 13 and 17%). After the seed moisture content achieved to 5, 9, 13 and 17 percent then they were kept for 6 months in storage conditions at 15, 25, 35 and 45°C. The results showed that with increasing temperature and moisture content, all the physiological and biochemical traits except electrical conductivity decreased. The decrease in germination was also associated with a decrease in antioxidant enzymes activity like catalase, superoxide dismutase and ascorbate peroxidase which decreased the antioxidant system performance to seed protection against reactive oxygen species. With the increase in reactive oxygen species, lipids peroxidation increased, probably due to the destruction of cell membranes, increased seed electrical conductivity that indicated negative correlation between the electrical conductivity and the activity of antioxidant enzymes. In general, the best flax seed storage condition is 15°C and 5-9 percent moisture content.

**Key words:** Seed vigor, Seed aging, Seed oil, Catalase, Electrical conductivity

\*Corresponding author: balouchi@yu.ac.ir